

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-1-48>**Ольга ЄФІМОВА,***orcid.org/0000-0001-8658-9685**кандидат педагогічних наук,**старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 2**Національного технічного університету України**«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**(Київ, Україна) oefimova@ukr.net***Оксана ЗАРІВНА,***orcid.org/0000-0002-9821-4482**кандидат педагогічних наук, доцент,**доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 2**Національного технічного університету України**«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**(Київ, Україна) oksanazarina5@gmail.com***Наталія ХИМАЙ,***orcid.org/0000-0002-2625-7301**старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 2**Національного технічного університету України**«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**(Київ, Україна) khimai@meta.ua*

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСТВА В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стаття присвячена актуальній темі сучасного світу – толерантному контактуванню в полікультурному просторі, адже глобальне суспільство зблизило етноси, національності, континенти, які мусять задля миру і злагоди, попри свою інішність, співіснувати, співпрацювати, бути терпимими один до одного. Невміння толерантно ставитися один до одного провокує непорозуміння, конфлікти, війни.

У науковому дискурсі є вагома кількість досліджень поняття «толерантність», але вони в основному стосуються філософії. Тут акцентовано на педагогічному підґрунті питання, згруповано найбільш значущі, на наш погляд, дефініції, які розкривають повний зміст. Виведено мету статті – показати важливість освітнього середовища у формуванні толерантності студентства, доведено, що рівень толерантності прямо пропорційний рівню освіти. Важливо поряд із навчанням основної професії формувати громадянина відкритого суспільства, який однаково якісно зможе адаптуватися до оточення в будь-якій частині планети.

Проблема розглядається на основі двох концепцій виховання під час навчання студентів: інтернаціонального (глобального) та полі-(мульти)-культурного виховання, які, відповідно, означають: перша – освоєння культури інших народів і спрямованість на виховання культури миру, розумного космополітизму; друга – взаємовідношення, взаєморозуміння, взаємодію, взаємовплив, взаєморозвиток. Педагоги багатьох країн світу розробляють і використовують на практиці різні навчальні програми й технології навчання, націлені на формування толерантності студентів. А це – навчання засобів зняття емоційного напруження й конструктивного вираження агресії, ознайомлення з методами самовиховання духовних, моральних якостей особистості, вивчення природи стереотипів, особливостей процесу їх виявлення, ролі у формуванні упереджень, расизму, дискримінації.

Ключові слова: толерантність, освітній процес, студенти, культура, навчальні програми.

Olha YEFIMOVA,*orcid.org/0000-0001-8658-9685**Candidate of Pedagogical Sciences,**Senior Lecturer at the Department of Technical English № 2**National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”**(Kyiv, Ukraine) oefimova@ukr.net*

Oksana ZARIVNA,

orcid.org/0000-0002-9821-4482

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Technical English № 2
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
(Kyiv, Ukraine) oksanazarina5@gmail.com*

Nataliia KHYMAI,

orcid.org/0000-0002-2625-7301

*Senior Lecturer at the Department of Technical English № 2
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
(Kyiv, Ukraine) khimai@meta.ua*

FORMATION OF STUDENT TOLERANCE IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

The article is devoted to the current issue of the modern world, this is tolerant contact in a multicultural space, because the global society has brought together ethnic groups, nationalities, continents, which must coexist, cooperate, be tolerant to each other. The inability to be tolerant to each other provokes misunderstandings, conflicts, wars.

There is a significant amount of research on the concept of "tolerance" in scientific discourse, but they are mainly related to philosophy. In our article the issue is emphasized on a pedagogical basis, grouped the most significant, in our opinion, definitions that reveal the full meaning.

The purpose of the article is to show the importance of the educational environment in the formation of student tolerance, and it is proved that the level of tolerance is directly proportional to the level of education. It is important, along with learning the main profession, to form a citizen of an open society who will be equally able to adapt to the environment in any part of the planet.

The problem is solved on the basis of two concepts of education during students' education: international (global) and poly- (multi)-cultural education, which respectively mean: the first – mastering the culture of other peoples and focus on educating a culture of peace, reasonable cosmopolitanism; the second relationships, mutual understanding, interaction, mutual influence, mutual development. Teachers in many countries around the world develop and put into practice various teaching programs and learning technologies aimed for building student tolerance. These are training in means of relieving emotional tension and constructive expression of aggression, acquaintance with methods of self-education of spiritual, moral qualities of personality, the study of nature of stereotypes, features of the process of their detection, role in the formation of prejudices, racism, discrimination.

Key words: *tolerance, educational process, students, culture, educational programs.*

Постановка проблеми. Тривале існування людей у системі тоталітарних відносин сформувало в них негативне ставлення одне до одного, підозру, несприйняття особливо за майновими, національними, расовими, релігійними та іншими ознаками. Нинішні відносини між людьми, що складаються в системі ринкових і демократичних трансформацій, потребують реального, а не ідеологічного порозуміння. Толерантність у цьому сенсі постає як потреба, на задоволення якої мають бути мобілізовані всі виховні, просвітницькі й культурні засоби. А головну роль тут має відіграти освіта, яка озброює людину передовими знаннями, виховує гуманістичні духовні якості, обумовлює людське ставлення до світу.

Проблема актуалізується в ситуації, коли в нашій країні за останні роки істотно зменшилася кількість людей, які толерантно ставляться одне до одного. Ми вважаємо, що сьогодні це одне з ключових питань, на яке повинні звернути увагу педагоги, це виховання сучасного студента в

толерантному ставленні одне до одного, позазі та взаєморозумінні, адже саме в царині освіти, де в молодому віці людиною засвоюється досвід у вигляді системи знань, умінь, навичок і відносин, створюються найсприятливіші умови для формування толерантності. Невипадково основну роль у формуванні толерантних відносин між людьми, що належать до різних етносів, культур, традицій, релігій, завжди відводили та відводять саме освіті, традиційно трактуючи її як складник процесу соціалізації.

Аналіз досліджень. Питанням гармонійного поєднання патріотичних, національних та інтернаціональних почуттів у вихованні, яке, по суті, є базовою установкою толерантної особистості, приділяли вагому увагу провідні педагоги минулого й сучасності, серед яких – В. Андрущенко, В. Лутай, А. Асмолов, В. Соколов, Ю. Іщенко, О. Зарівна, Д. Локк, Ф. Дістерверг та інші. Зокрема, останній метою виховання вважав підготовку гуманних і свідомих людей. Виховання любові до

всього людства й до свого народу, на його думку, має бути головним завданням виховання дітей і молоді. Безпосередньо до толерантності, взаємної поваги, співробітництву закликали гуманісти всіх часів і народів.

Метою статті є дослідження ролі освітнього процесу у формуванні толерантності студентів як майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Толерантність означає поважання, сприйняття й розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті й переконань. Толерантність – це єдність у різноманітті. Це не тільки моральний обов'язок, а й політична та правова потреба. Толерантність – це те, що уможливує досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру (Асмолов, 2001: 4).

Толерантність – це не поступка, поблажливість чи потурання. Толерантність – це передусім активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Толерантність у жодному разі не може бути виправданням посягання на ці основні цінності. Толерантність повинна виявляти кожна людина, групи людей і держави (Соколов, 2003: 9).

Толерантність – це обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (у тому числі культурного плюралізму), демократії та правопорядку. Толерантність – це поняття, що означає відмову від догматизму й абсолютизму, утвердження норм, закріплених у міжнародно-правових актах у галузі прав людини.

Вона є «категорією світоглядної свідомості, котра здатна здійснювати рефлексію над своїми власними засадами» (Іщенко, 1990: 45).

Як констатує Декларація принципів толерантності, формуванню толерантності сприяють знання, відкритість спілкування та свобода думки, совісті й переконань. Усе це може отримати людина в системі сучасної освіти. Безумовно, за умов, якщо остання демократична, гуманітаризована й особистісно орієнтована. Це означає, що формування системою освіти толерантності відбувається через весь арсенал інструментів гуманістичного виховання особистості. У Декларації принципів толерантності, затвердженій Резолюцією Генеральної Конференції ЮНЕСКО в 1995 році, остання постає як принцип «поважання, сприйняття й розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості... Толерантність – це єдність у різноманітті... Толерантність – це передусім активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини» (Декларація принципів толерантності, 1999: 177).

Пройшли роки, навіть сторіччя, а окреслені підходи та ідеї набувають ще більшої актуальності в умовах сучасних педагогічних реалій, коли потрібно, з одного боку, урахувати в освіті етнокультурний фактор, з іншого – створювати умови для пізнання інших народів, культур, виховання толерантних відносин між людьми різних рас, етносів, релігій, адже тільки наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. ідеї позитивної міжнаціональної взаємодії, виховання молоді в дусі взаємопізнання, співробітництва і взаємозбагачення етнокультурних систем стали чинником збереження й розвитку цивілізації.

Тому ще з дошкільного віку варто показувати, що різноманітність може зробити їх життя більш багатим, привабливим і цікавим, а вся система освіти для всіх вікових категорій має доносити той факт, що культурна різноманітність була, є й буде, що це норма, яка зумовлена багатоманітністю форм людського буття.

Особливе значення для формування толерантності студентів набуває їх етнокультурне виховання. Саме етнічна культура визначає спрямованість етнічного розвитку того чи іншого народу. Дуже важливо, щоб останній було спрямовано не в русло абсолютизації окремих етносів, збереження етнічної винятковості, ізолювання етнічної самобутності, а на гармонізацію міжетнічних відносин, діалог культур, що сприяє розквіту кожної самобутньої культури.

Саме в освітньому просторі людина занурюється в культуру, у тому числі в національно-етнічну, а через неї долучається до світової загальнолюдської культури. Провідником цієї соціокультурної спадщини є педагог: його особистість, полікультурність, різнобічні знання, ставлення до справи і студентів, педагогічна майстерність. Саме він, структуруючи навчальний матеріал, визначаючи форми й методи, організує процес навчання, ураховуючи здібності, можливості, творчий потенціал кожного учня. Але головне, що педагогу відведена шляхетна місія бути носієм власної національної культури й натхненником формування етнічної свідомості кожної дитини, прилучати майбутнє покоління до різних культурних позицій, цінностей, традицій.

На цій закономірності основана концепція освіти в Європі, що закріплена Болонським процесом. Вона зводиться до розгляду освіченої

людини як продукту національної культури, толерантного ставлення до інших культур, такого, що ураховує погляди інших і, відповідно, з ними коректує власні. У Сорбонській, Болонській, Берлінській, Лісабонській деклараціях між іншим указується, що метою для Європи є збереження культурного багатства, мовної поліфонії, різних традицій національних освітніх систем.

Отже, знаходячись під впливом інтеграційних процесів, освітня галузь має можливості успішно синтезувати універсальні й національні цінності, загальнопланетарні й особистісні інтереси людини, глобалізм та етнокультурне начало в цивілізаційному розвитку.

Із 70–80 рр. ХХ століття в усьому світі набувають розповсюдження педагогічні й освітні концепції, спрямовані на виховання особистості з гуманістичним мисленням, націленою на толерантність, співробітництво, діалог культур і демократію. Їх, на нашу думку, можна об'єднати у дві групи: концепції інтернаціонального (глобального) та полі-(мульти)-культурного виховання.

Перші виникли на тлі послаблення планетарного політико-ідеологічного протистояння у відповідь на посилення проявів націоналізму, етноцентризму й расизму в окремих регіонах і країнах. У їх основі лежить потреба у вивченні й освоєнні культури інших народів і спрямованість на виховання культури миру, розумного космополітизму. Серед них можна назвати такі як освіта в ім'я миру та розвитку, «освіта для розвитку», концепція глобальної освіти. Усі вони наполягають на тому, що завдання, яке сьогодні стоїть перед освітою з виховання нового покоління в душі миру, взаєморозуміння й терпимості, доповнювалося необхідністю формування в кожній людині глобальної етики та глобальної відповідальності як принципових норм нового гуманізму для нового єдиного й цілісного світу.

Другі наголошують на взаємозв'язку культур, одна з яких домінує. Як і інтернаціональне виховання, полікультурне виховання передбачає міжнаціональну й міжетнічну взаємодію, формування почуття солідарності, взаєморозуміння; протистоять дискримінації, націоналізму й расизму. Але, на відміну від інтернаціонального виховання, воно сфокусовано на освоєнні культурно-освітніх цінностей, на взаємодію всіх культур у ситуації плюралістичного культурного середовища, на адапта-

цію до інших культурних цінностей. Відповідно, у полікультурному вихованні врахування етнічних і національних можливостей є важливішим, ніж в інтернаціональному вихованні.

Сьогодні політична філософія розробляє проблему толерантності, бачачи в ній систему тверджень, правил і принципів, що працюють як механізм заперечення дискримінації, усунення підозрливості й нетерпимості (Зарівна, 2008: 7).

Висновки. Дуже важливо для формування установок толерантної свідомості сприяння пізнанню студентами соціально-психологічних якостей власної особистості й формуванню гуманістичної спрямованості особистості, формування навичок ефективної взаємодії з іншими, навчання засобам зняття емоційного напруження й конструктивного вираження агресії, ознайомлення з методами самовиховання духовних, моральних якостей особистості, вивчення природи стереотипів, особливостей процесу їх виявлення, ролі у формуванні упереджень, расизму, дискримінації.

Толерантність як особистісна чи суспільна характеристика передбачає усвідомлення того, що світ і соціальне середовище багатомірні, а отже, і погляди на цей світ різні, вони не можуть і їх не можна зводити до одноманітності чи на чийсь користь. Тому в межах навчальних занять студентів необхідно вчити аналізувати ситуації, бачити альтернативні шляхи вирішення конфліктів, які призводять до задоволення обидві сторони, до покращення й удосконалення відносин і комунікації. Варто формувати стійке переконання, що однотипність – це скоріше за все глухий кут, а альтернатива – завжди можливість вибору, розширення горизонту, відхід від шаблонності, запрошення до діалогу, пошук кращого, конструктивного.

Творча пошукова діяльність студентів, дискусії, симпозіуми, розроблення проєктів, рольові ігри, драматизація, тренінги тощо сприяють набуттю студентами досвіду розв'язання проблем, пов'язаних з особливостями взаємодії в навколишньому середовищі, формують культуру міжнаціонального спілкування.

Запорука утвердження ідеї толерантності – формування неконфронтаційної свідомості, гуманного ставлення до підлеглих, уміння ненасильницькими шляхами подолати конфлікти, вироблення в студентів толерантної поведінки одне до одного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асмолов А. Г. Слово о толерантности. Век толерантности: Научно-публицистический вестник. Москва, 2001. С. 4.
2. Соколов В. М. Толерантность: состояние и тенденции. *Социологические исследования*. 2003. № 8. С. 49.
3. Іщенко Ю. І. Толерантність як філософсько-соціологічна проблема. *Філософська і соціологічна думка*. 1990. № 4. С. 45.
4. Декларація принципів толерантності. *Педагогіка толерантності*. 1999. № 3–4. С. 177.
5. Зарівна О. Т. Світоглядно-культурологічний і моральний зміст поняття «толерантність»: проблема визначення. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Серія «Філософія. Психологія. Педагогіка». 2008. Випуск 1. С. 7. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/8769/1/24.pdf>.
6. Андрущенко В. П., Лутай В. С. Про концептуальні засади філософії освіти України. *Практична філософія*. 2004. № 2.
7. Дистервег А. Пособие для образования немецких педагогов. *Дистервег А. Избр. пед. соч.* Москва : Учпедгиз, 1956. С. 138–145.
8. Локк Д. Мысли о воспитании. Сочинение : в 3 т. Москва, 1988. Т. 3. 367 с.

REFERENCES

1. Asmolov A. H. Slovo o tolerantnosti Vek tolerantnosti: Nauchno-publitsisticheskiy vestnik [Age of Tolerance: Scientific and Publicistic Bulletin] M., 2001. p. 4 [in Russian].
2. Sokolov V. M. Tolerantnost: sostoyanie i tendentsii. Sotsiologicheskie issledovaniya [Tolerance: State and Trends Sociological Research] 2003. № 8. – p. 49 [in Russian].
3. Ishchenko Yu. I. Tolerantnist yak filosofsko-sotsiolohichna problema. Filosofska i sotsiolohichna dumka [Tolerance as a philosophical and sociological problem. Philosophical and sociological thought] 1990. № 4. p. 45 [in Ukraine].
4. Deklaratsiia pryntsyypiv tolerantnosti. Pedahohika tolerantnosti. [Tolerance principle Declarations. Pedagogy of tolerance] 1999. – № 3–4. p. 177. [in Ukraine].
5. Zarivna O.T. Svitohliadno-kulturolohichni i moralnyi zmist poniattia «tolerantnist»: problema vyznachennia. [World-view-culturological and moral meaning of the concept of «tolerance»: the problem of definition]. Bulletin of NTUU «KPI». Philosophy. Psychology. Pedagogy. Issue 1, 2008. p. 7 [in Ukraine]. <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/8769/1/24.pdf>.
6. Andrushchenko V.P., Lutai V.S. Pro kontseptualni zasady filosofii osvity Ukrainy. *Praktychna filosofii*. [On the conceptual principles of the philosophy of education in Ukraine *Praktychna filosofii*]. 2004. № 2 [in Ukraine].
7. Disterveg A. Posobie dlya obrazovaniya nemeckikh pedagogov. [A guide for the education of German teachers]. *Izbr. ped. soch. M. Uchpedgiz*, 1956. p. 138–145 [in Russian].
8. Lokk D. My`sli o vospitanii Sochinenie v tryokh tomakh. [Thoughts about education. Composition in three volumes]. M., 1988. T. 3. 367 [in Russian].